

INTELLEKTUAL XATTI-HARAKATLARGA PSIXOLOGIK YONDOSHUVLAR

Rejepbayeva Aygul Zokirboy qizi

O'zMU Jizzax filiali

“Oila psixologiyasi” yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Inson ongli faoliyatining asosiy shartlariga - axborot olish, muhim elementlarni aniqlash, olingan ma'lumotlarni xotiraga muhrlashga e'tibor qaratilgan. Maqolada insonning ongli faoliyati bir butun sifatida qanday tuzilganligini ko'rib chiqilgan va uning intellektual faoliyatining murakkab shakllari tuzilishiga to'xtalgan. Asosiy qonuniyatlarga murojaat qilish uchun inson atrofida dunyodan bevosita oladigan ma'lumotni vizual tahlil qilish va sintez qilish aktlariga eng yaqin bo'lgan shakllarda intellektual harakatning tuzilishini yoritilgan.

Kalit so'zlar: Vizual vaziyat, intellektual faoliyat, intellektual xatti-harakatlarning murakkab shakllari, L. S. Vygotskiy, K. Levin.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aniq amaliy faoliyatlar ko'rish sohasida amalga oshiriladi va butunlay kichik bolada bevosita vizual idrok etish qonunlariga bo'ysunadi. Biroq, uning uchun u juda tez orada kattalar bilan muloqot qilish orqali aniqlana boshlaydi va keyin murakkab, xususan, insoniy xususiyatga ega bo'ladi.

Umuman olganda, intellektual xulq-atvor qonunlari, Ko'hlarning fikriga ko'ra, yaxlit idrok qonunlaridan biroz farq qilmaydi va bu, Ko'hlarning fikriga ko'ra, maymunning intellektual xatti-harakati asosidagi mexanizmlarning kalitidir. Köhlerning nazariyasi u tomonidan rus tiliga tarjima qilingan "Buyuk maymunlarning intellektual faoliyati" nomli juda qiziqarli kitobida tasvirlangan. Ushbu nazariyaning ijobiy tomoni nimada? Nazariya faktlarni mexanik nazariya tasvirlaganidan beqiyos darajada nozikroq va yaxshiroq tasvirlashi va mexanik nazariya o'tib ketgan faktlarning o'ziga xosligi haqida to'xtalib o'tadi. Ushbu nazariyaning kamchiliklari haqida nima deyish mumkin?

Uning fikricha, intellektual harakat maymunda harakatda emas, balki passiv idrokda namoyon bo'ladi. Shuning uchun u faraziy, isbotlab bo'lmaydigan; u eng murakkab aqliy harakatlarni maymun hech narsa qilmaydigan va shunchaki qaraydigan paytda amalga oshiradi, deb taxmin qiladi; ammo, idrokning aynan shu passiv momentida eng murakkab jarayonlar sodir bo'lishi, rivojlanishning dastlabki bosqichlarida bevosita faol faoliyat bilan bog'liq bo'lishi kerakligi juda shubhali. Shunga asoslanib, to'rtinchi nazariya ilgari surildi. Bu nemis psixologi Bulerga tegishli bo'lib, quyidagi fikrlarga asoslanadi. Byuler Ko'hler ta'riflagan faktlarning to'g'riligini inkor etmaydi, lekin bu faktlarning talqinini etarli emas deb hisoblaydi. Uning fikricha, Köhler tashqi ob'ektlarga qaraydigan maymunni go'yo hayotida hech qachon bunday vaziyatlarga duch kelmagandek tasvirlaydi. Biroq, Bühler to'g'ri aytadi, maymun o'tmishda boy tajribaga ega. Maymun - daraxtlarda yashovchi hayvon. Oldingi tajribasida, u tasodifan novdani o'ziga egib meva oladi yoki mevani urib tushirish uchun novdadan foydalanadi.

V. Ko'hler tomonidan sinchkovlik bilan o'rganilgan oliy hayvonlarning, xususan, maymunlarning intellektual faoliyati bevosita idrok etilgan ko'rish maydonining sharoitlari bilan katta bog'liqlikni ochib beradi. Maymun yaqin ko'rish sohasidagi narsalarni nisbatan osonlik bilan birlashtiradi va agar bitta vizual maydonga kirmagan vaziyat elementlari bilan ishlash kerak bo'lsa va u vizual vaziyatdan tashqariga chiqa olmasa va uning xatti-

harakatlariga bo'ysunishda qiyinchiliklarga duch keladi. mavhum tamoyillarga. Shaxsning amaliy intellektual faoliyati butunlay boshqacha xarakterga ega bo'lib, u bir qator xorijiy psixologik tadqiqotlarda odatda nazariy intellektual faoliyatdan ajralib turadi va nutqning muhim ishtirokisiz butunlay vizual tarzda sodir bo'ladi. Bu qarash chuqur xato bo'lib chiqdi.

Byulerning ta'kidlashicha, maymunning intellektual xatti-harakatlarini uning oldingi tajribasini tarixan hisobga olmasdan tushuntirish mumkin emas. Ushbu oldingi tajribani uzatish maymundagi murakkab muammolarni hal qilishda muqarrar ravishda ishtirok etishi kerak. Maymun oldingi tajribasidan nima muvaffaqiyatli bo'lganini ta'kidlaydi va oldingi tajribaning bu elementlari berilgan muammoni hal qilish holatiga kiritilgan.

Murakkab "intellektual" harakatning bevosita vizual idrok etishga to'liq bog'liqligi faqat 2-2,5 yoshli bolada kuzatilishi mumkin. Agar siz bolaning oldida uchta ipni cho'zsangiz, ulardan biriga bolaning e'tiborini tortadigan narsa bog'langan bo'lsa, bola osongina kerakli ipni ushlab, uni o'ziga tortadi. Agar obyekt yon tomonga bog'langan ipni olsangiz, bola kerakli uchini tanlay olmaydi va odatda fazoviy ravishda nishonga yaqinroq joylashgan ipni tortadi. Agar siz bolaga tutqichni taklif qilsangiz, xuddi shu narsa sodir bo'ladi, uning bir uchiga bolani o'ziga tortadigan narsa birlashtirilgan, ikkinchisiga esa qalam. Bunday holda, 2-2,5 yoshli bola to'g'ridan-to'g'ri ob'ektga yaqinlasha boshlaydi yoki tutqichni o'ziga tortadi va shu bilan o'ziga tortadigan ob'ektini o'zidan uzoqlashtiradi. Bola ko'zga ko'rinadigan maydonga emas, balki tutqichning "qoidasi" ga javob bera olmaydi va tajribaning takroriy takrorlanishi istalgan effektga olib kelmaydi. Bolaning rivojlanishi bilan, harakatlarning bevosita sensorimotor xususiyati o'zgaradi va vaziyatda dastlabki yo'nalishning maxsus bosqichi ajralib turadi. Bola o'ziga taklif qilingan amaliy muammoni hal qila boshlaydi, birinchi navbatda o'z harakatlarini dastlabki yo'naltirish jarayonida ishlab chiqilgan rejaga bo'ysundirish uchun vaziyatni tekshiradi.

Muammoda dastlabki yo'naltirish bosqichini aniqlash uni hal qilish muvaffaqiyatini sezilarli darajada oshiradi. Rus psixologlari bolaning oddiy labirintda to'g'ri yo'lni topish muammosiga asta-sekin uyushgan echimini qanday rivojlantirayotganini kuzatdilar. Kichik yoshdan katta maktabgacha yoshga o'tish bilan, ko'proq bolalar labirintda oldindan harakatlana boshlaydilar. Boladan labirintda kerakli yo'lni oldindan ko'rishni so'ragan va shundan keyingina harakat qilishni boshlagan tajribalarda 4-6 yoshli bola bu vazifani nisbatan erkin bajaradi. 5-7 yoshli bola uni to'liq to'g'ri hal qiladi, muammoni to'g'ridan-to'g'ri hal qilishga urinayotganda (uning sharoitida oldindan yo'naltirilmasdan) u ko'p xatolar qilishda davom etadi.

Binobarin, 4-6 yoshli bolalarda yangi turdagi xulq-atvor rivojlanadi, bunda vazifa shartlariga dastlabki yo'naltirish bosqichi va uni keyingi hal qilish sxemasi ajratiladi. Keyingi tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, topshiriq sharoitida dastlabki yo'nalishni aniqlash asta-sekin rivojlanadi, dastlab dastlabki samarali testlar xarakteriga ega va keyinchalik bu samarali testlar shartlarni ko'rib chiqish jarayonida yuzaga keladigan vaziyatni vizual tahlil qilish bilan almashtiriladi. vazifa haqida. Bu jarayon maxsus eksperimentlarda aniq namoyon bo'ladi, bunda bola qo'lni to'g'ri manipulyatsiya qilish bilan bog'liq muammoni hal qilishi kerak va ba'zi hollarda unga dastlabki samarali testlarni o'tkazish imkoniyati berilgan, boshqalarida esa unga faqat birinchi qarashga ruxsat berilgan. bunday tajriba sxemasi tasvirlangan rasm. Samarali testlar yordamida yo'naltirish bolaga topshiriq uchun taklif qilingan diagrammani vizual tekshirishdan ko'ra muvaffaqiyatli muammolarni hal qilishning sezilarli darajada yuqori foizini beradi.

Bola rivojlanishining keyingi bosqichlarida (6-7 yosh va undan katta) vizual samarali testlar orqali batafsil yo'naltirish mumkin bo'ladi va dastlabki yo'naltirish jarayoni ichki intellektual harakat xarakterini oladi. Biroq, bolada intellektual xatti-harakatlarning murakkab shakllarining rivojlanishi to'g'ridan-to'g'ri, batafsil testlardan vazifa sharoitida dastlabki yo'naltirish bosqichini aniqlashga oddiy bosqichma-bosqich o'tish orqali sodir bo'ladi deb o'ylash xato bo'lar edi. uning ichki tahlili.

Mashhur nemis psixologi K. Levin va uning hamkasblari tomonidan amalga oshirilgan chaqaloqning xatti-harakatlarini dastlabki kuzatishlarida ham, hayotning ikkinchi yilidagi bola, uni o'ziga tortadigan va uni o'ziga jalb eta olmaydigan narsaga muvaffaqiyatsiz qo'lini cho'zishi ta'kidlangan unga erishadi, ko'pincha darhol urinishlarni to'xtatadi va hozirgisiga o'tadi. kattalar bilan tajriba o'tkazayotganda, uning e'tiborini jalb qilishga urinish p uni jozibali ob'ektni olishga yordam berishga majbur qiladi. Bolaning harakati juda erta, ijtimoiy harakatga aylanadi, bola kattalar vositasida mavzuni o'zlashtirishga harakat qiladi. Vaziyatni kattalar bilan muloqot qilish orqali o'zlashtirishning bunday usuli bola tilni o'zlashtirganda yanada aniqroq bo'ladi va hukmronlik qila boshlaydi. L. S. Vygotskiyning ta'kidlashicha, 3-4 yoshli bolada har qanday amaliy muammoni hal qilishdagi har qanday qiyinchilik psixologlar (xususan, mashhur shveysariyalik psixolog J. Piaget) tomonidan "egosentrik nutq" deb baholangan nutq reaksiyalarining portlashiga olib keladi. amaliy ahamiyatga ega bo'lmagan va faqat bolaning xohish-istaklarini ko'rsatadigan.

L. S. Vygotskiy ko'rsatdiki, bu "egosentrik" (ya'ni, hech kimga aytilmagan) nutq boshidanoq ijtimoiy xususiyatga ega. Bu aslida kattalarga qaratilgan bo'lib, unda bola birinchi navbatda unga muammoni hal qilishda yordam berish uchun so'rov yoki talabni shakllantiradi, so'ngra uning nutqi haqiqiy vaziyatni aks ettira boshlaydi, go'yo bu vaziyatni "gipsga oladi", uni tahlil qiladi va mumkin bo'lgan yechimni rejalashtirish. Shunday qilib, bolaning birinchi marta kattalarga qaratilgan nutqi asta-sekin vaziyatda yo'naltirish vositasiga aylanadi (muammoni hal qilish yo'llarini belgilash, o'z faoliyati uchun reja tuzish).

ADABIYOTLAR

1. Abduvakilovna, K. U. (2024, March). IJTIMOIIY NORMALAR VA MULOQOT FAOLIYATINING O 'ZARO ALOQADORLIGI. In E Conference Zone (pp. 5-10).
2. Abduvakilovna, K. U., & Bekmurod o'g'li, T. N. (2024, March). RUS PSIXOLOGLARINING MULOQOT HAQIDAGI QARASHLARI. In E Conference Zone (pp. 1-4).
3. Abduvakilovna, K. U., & Farxod o'g'li, P. X. (2023). SUITSIDAL XULQ-ATVORNI KELTIRIB CHIQUARUVCHI SABABLARI. Scientific Impulse, 2(15), 239-242.
4. Abduvakilovna, K. U., Qizi, G. U. S. M., & Qizi, A. G. A. (2023). OQUV JARAYONIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK TOMONLARI. Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi, 1(1), 766-769.
5. Каракулова, У., Хайдаркулов, Х., & Хайдарова, Б. (2023). Bolaning tengdoshlari bilan muloqotining o 'ziga xosligi. Информатика и инженерные технологии, 1(2), 453-457.
6. Каракулова, У., Бердиева, С., & Реджепбаева, А. (2023). Bolalar muloqotning psixologik-pedagogik xususiyatlari. Информатика и инженерные технологии, 1(2), 457-461.
7. Karakulova, U. A., Albekova, Y. O. Q., & Abduraxmonova, H. Z. Q. (2023). DEVIANT XULQ-ATVOR MUAMMOSI VA OILAVIY MUNOSABATLARNING O'ZARO ALOQADORLIGI. Academic research in educational sciences, 4(TMA Conference), 801-806.

8. Karakulova U, Malikova S. STRESS UNI YENGISH USULLARI. Молодые ученые. 2023 Dec 16;1(20):129-31.
9. Karakulova, U. (2024). TA'LIMDA PSIXOLOGIK XIZMAT MAZMUNI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 193-196.
10. Abduvakilovna, K. U. (2024, March). MULOQOTNING PERTSEPTIV JIHATI. In E Conference Zone (pp. 13-16).
11. Karakulova, U. (2024). INFANTIL XULQ-ATVORNING ASOSIY XUSUSIYATLARI VA BELGILARI. International Journal of scientific and Applied Research, 1(3), 260-263.
12. Abduvakilovna, K. U. (2024, June). AFFILIATSIYA MOTIVINING AHAMIYATI. In E Conference Zone (pp. 22-24).
13. Abduvakilovna, K. U. (2024, June). AFFILIATSIYA VA MANSUBLIK MOTIVI. In E Conference Zone (pp. 29-32).
14. Каракулова, У., & Режепбаева, А. (2024). Muloqot jarayonida tinglash va eshitish. Новый Узбекистан: наука, образование и инновации, 1(1), 372-374.